

DOM IN SVET

LETNIK 43

V LJUBLJANI, 1. OKTOBRA 1930

ŠTEVILKA 7

VREDNOST JAVNEGA DELA

France Koblar

Slovenci smo bili dolgo romantiki. Kot taki smo prav radi slavili vsakogar, kdor je zložil kako pesemco in zapisal kako štorijo. V šolskih knjigah smo se tudi učili o njih. Mož trdega dela v takozvanih pridobitnih poklicih skoraj nismo imeli in jih nismo poznali. Nismo zato znali ceniti vrednosti ustvarjanja. Zdi se mi, da bo treba večjega zanimanja za realnost in vsakdanje življenje in njih predstavnike. Spoznanje tega bo prineslo primerno spoštovanje Delu.

Te misli, ki jih je malo pred svojo smrtjo zapisal Anton Kristan v spomin dvema narodnima gospodarjema (prim. Ljubljanski Velesojem ob desetletnici 1921—1930), so v splošnem, kolikor zahtevajo spoštovanje do dela, resnične in potrebne. Tudi jih ni mogoče zavračati kot izraz realističnega življenjskega nazora, saj jih je zapisal socialno usmerjen človek, ki je posvetil veliko svojih moči docela realnemu delu predvsem zato, da doigne najvidnejšega zastopnika dela — proletarskega človeka. Vendar se iz teh besed čuti načelnejši pomen in ne smemo prezreti njihovega kulturnega obeležja, saj zajemajo dve skrajnosti, omenjajo namreč češčenje nekoristnega idealističnega prizadevanja nasproti nepoznani in nepriznani vrednosti pravega, realnega dela. Čutimo, da je miselni podarek prav v tem, da si v našem skupnem življenju realno ustvarjanje predvsem pridobitvenih krogov še danes ni priborilo primerne kulturne priznanja in da zato naše narodno življenje še ni v tistem zdravem ravnovesju, ki ga daje predvsem Delo.

V splošnem je odgovor na take misli lahek. Kdor vsaj površno pozna razvoj našega narodnega življenja, mora priznati nekdanjim romantičnim geslom in vsej primitivno-naivni usmerjenosti tedanjega javnega dela ne samo časovno upravičenost, ampak tudi uspešnost. Ne moremo niti zameriti, da je v tistih primitivnih časih še tako naiven glasnik narodne besede našel svoje priznanje in veljavo, sprva celo večjo kakor borbeno stvariteljni duhovi. Sporedno s tem idiličnim idealizmom pa odkrivamo v socialni strukturi preteklih dni nelepe podobe pridobitnih stanov z izrazitimi nesocialnimi lastnostmi, tako da posamezni gospodarski

ljudje niso mogli najti priznanja in spoštovanja in je njihovo kapitalistično gospodarstvo ostalo brezplodno, kulturno mrtvo, čeprav so bili morda narodno zavedni. Sedanji čas kaže docela spremenjeno podobo. Nič se ne more prezreti, da je današnje življenje že tesno prepleteno z realističnimi sestavinami in da pojmovanje zaslužnega dela nikakor ni več romantično. Nikogar ni, ki se ne bi zavedal, da še tako idealna in še tako duhovna namera potrebuje prav realnih, gospodarskih pogojev, da more živeti in uspeti; bolj in bolj čutimo, da je predvsem za vso višjo narodno kulturo potrebno tudi uspešno narodno gospodarstvo in da narod siromak, še tako zaveden in duhovno ploden, mora nazadnje umreti — s svojo krizantemo na razpali suknji. Tako je docela romantična doba že daleč za nami in pojmovanje vseh poklicev je postalo realno. Kakor je izginil tip starega konservativnega meščana, je izginila tudi nekdanja podoba umetnika in misleca, ki se je bil v svoji duhovni suverenosti tudi socialno izločil iz družbe, ker je sovražil smešno materialnost meščana; danes je bohem izginil in umetnik je opustil že tudi pobratinstvo z brezdomcem proletarcem in stoji kot realen ustvarjavec v družbi poklicnih delavcev. Pa čudno. Splošna podoba življenja nas prav danes še ne zadovoljuje, kajti ne samo en stan ali ena duhovno opredeljena skupina, ampak vsi poudarjamo, da današnja realizacija življenja vodi navzdol in da je družbo treba vrniti k novemu idealizmu. Kakšno in katero delo je tedaj vredno priznanja in katero je etično višje in potrebnejše?

Kakor ni nobena modrost, da ima vsako delo svojo čast in zunanjo vrednost, čim vdaneje in čisteje ga opravljamo, tako je gotovo, da ni vsako in tudi ne vsako javno delo že po svoji naravi etično dobro — vidimo celo, da marsikako delo pokvari ljudi, skušamo, da je dejanje in nehanje javnih delavcev mnogokrat škodljivo ne samo posameznikom, ampak predvsem skupnosti. Zato nam mora biti čisto javno delo posebno pri srcu danes, ko odmirajo mnogi doseđanji absolutni pojmi o avtoriteti, dolžnosti, poštenju, odgovornosti, ko se v splošnem sicer že prikazuje podoba širšega človeka, prešinjena z dobrotno občestvenostjo, pa nas na drugi strani ovirajo vedno novi izrodki napačnega nacionalizma, potvarjenega idealizma in ozkega čuvstovanja do ljudi te ali one vrste.

Težav in nevarnosti je za javnega delavca dovolj in šele zasidranost njegovega dela v etičnih zakonih pokaže njegovo etično veljavo.

*

V tekmi notranjih in zunanjih sil, ki oblikujejo današnje življenje, se najčesteje pojavljajo trije tipi javnega dela, ki so po svojem poklicu mnogokrat ločeni, vsi pa so radi svoje obsežnosti in dalekosežnosti etično težki in doživljajo danes vsak svojo posebno krizo: prvi je glasnik duha in obraznik besede, književnik, drugi je urejevalec javnega življenja, politik, in tretji je ohranjevalec materialnih vrednosti, narodni gospodar. Ker je delo vseh treh socialno pomembno, zato je njihova etična čistost tem nujnejša in težja, saj eden ohranja in množi duhovne sile družbe, drugi vodi in uporablja njeno voljo in tretji odloča o njenem blagostanju ali vsaj vpliva nanj. Ako primerjamo njihovo današnje stanje in njih naloge, se nam utegne odkriti tudi usmerjenost in vrednost njihovega dela.

Duhovni delavec — mislimo tu na široko, od intuitivnega pesnika do jasnovidno urejevalčevega misleca — je po svojem delu še vedno najbolj odmaknjen od vsakdanjega življenja in mnogokrat izločen iz občestva »koristnih« delavcev. Čisti poet mora gledati, kako je njegova intuicija in njegov ekstatični svet bravcu samo v intimno sportno zabavo; kadar se ta duhovni delavec upira in se bori proti zmaličenemu svetu, vpliva njegova resnica samo kot poetično ogorčenje, in kadar kot mislec ureja pojave življenja in kaže v zbeganost misli in dejanj, okuša, da svet gre mimo njega kot mimo nadležnega posebnega, kateri ne uvideva, da ima življenje predvsem realne cilje in da se kamenje ne tehta z zlatno tehtnico in računi ne uravnavajo s čuvstvi in abstraktnimi pojmi. Svet pušča duhovnega delavca ob strani in hodi mimo njega. Danes je nemogoče, da bi katerokoli literarno delo imelo tak socialen vpliv, kot ga je imel n. pr. Dickenson Oliver Twist in noben današnji protivojni roman ne more ustvariti resničnega mirovnega razpoloženja in čistega človečanstva. Poleg te stare krize, ki z mehanizacijo realnega življenja postaja le tem hujša, odkriva današnji duhovni oblikovalec tudi v sebi krizo, saj bolj in bolj čuti, da čim gine v svetu intuicija, zmožnost notranjega gledanja in občutje kozmične sklenjenosti vsega življenja, da tem manj more njegova umetnost rasti v enakem razmerju z mehanskim napredkom življenja, čuti, da je v bistvu njegove umetnosti v resnici nekaj ostarelega, osamlje-

nega, vedno enakega, ali vsaj, da se vsebina duhovnih zakonov le malo spreminja; še več: čim bolj se skuša sam prilagoditi času in okusu, tem bolj gine pristnost in veljavnost njegovega dela, kajti pri osem širokem razvoju, časovni in narodni svojstvenosti je umetnost — zlasti besedna — odkrila samo to, da je ena, nespremenljiva in danes — nezmagajoča suverena sila. In še eno postaja bolj kot kdaj jasno, da neposredno vpliva plitvi in zgrešeni duhovni delavec in da genij zmaga šele za njim in vedno prekasno.

In vendar je etična vrednost tega delavca samo v njegovi sredotežnosti, v harmoniji tistih sil, ki imajo duhovno oblast nad svetom in sodijo vso potvaro in prevaro, skratka v nezabrisanem čistem ogledalu človeškega srca. Sredotežnost vodi duhovnega delavca k nemiru in mu ne da zamolčati podobe sveta, kakor jo vidi v kozmični sklenjenosti stvarstva in ga sili, da v obliki intuitivne resnice razglaša skrijonostni zakon tragičnosti in pravičnosti, tudi če svetu ni ljubo. Zanj ne more biti ovire in ozirov, ker kakor hitro ni zvest svoji poetični resnici, razpade njegovo delo samo v sebi. Nad vsem nasiljem in dobroto, v vseh menjah življenja, tudi v vseh lastnih zablodah je ostal duhovni delavec vedno pravičen sodnik in se je zares motil samo tedaj, kadar je svoje delo postavil v službo racionalističnih ozirov in čutnega ugodja. Ni zgolj romantika, ampak osnova naše človečnosti, ki nas nagiba, da se vdamo pesnikovemu svetu in iščemo v njem potrdila za svoja dognanja in ublažitve lastnega notranjega nemira. Čim bolj neizprosno je razmerje duhovnega delavca do družbe, čim bolj je vdan sami zapovedi notranjega glasu, tem močnejša postaja etična vrednost njegovega dela.

Sredi vsakdanjega življenja, s posebno nadarjenostjo za družbo, stoji politik. Dobili smo zanj celo ime — javnega delavca. Politik je danes gotovo najvidnejši oblikovalec človeške družbe in javni delavec, ki je pustil spomine svoje zdrave tvornosti, je podoben nekdanjemu obdelovalcu nekulturnih pokrajin; modri državniki so bili od nekdanj sreča naroda. Toda politično delo ni nič absolutnega, kajti oblike skupnega življenja se menjajo, čim se spreminjajo duhovni in gospodarski temelji družbe. Platon je vse družabne oblike po vrsti naštel in ločil po njihovi vrednosti. Tudi današnje oblike družbe se menjajo in čudimo se, da demokracija izgublja svoje temelje. Pri vsej demokratičnosti smo namreč pozabili, da je pod gesli enakopravnosti rada obveljala samo odgovornost podrejenih množic in nižjih voditeljev, vrhovni

voditelji pa radi postanejo gospodarji in se rajši opirajo na svojo veljavo in moč, kakor na svojo odgovornost. Ali niso n. pr. voditelji socialističnih množic neredko postali meščansko kapitalistični gospodarji, in najbolj nasprotni družabni in duhovni nazori so se že našli v složnem sožitju, samo da bi lahko gospodovali — saj je politična sredotožnost predvsem v tem, da človek vlada. Stremljenje po moči preskoči največjo družabno in načelno ograjo, želja po vladi, najsi bo v manjših družabnih ustanovah ali velikih, narekuje zato javnemu delavcu neko posebno sredstvo, ki ni izraz upravičenosti niti neoporečnosti, ampak samo uspešnosti njegovega dela. To je politikova — taktika.

Iz tega sledi, da je delo javnega delavca v borbi s tolikimi nasprotnimi silami redkokdaj v vseh posledicah absolutno dobro in da postane velikokrat le manjše zlo. Toda če se politikovemu stremljenju po moči, katera naj pribori zmago njegovemu gospodarskemu in idejnemu programu, pridruži še težnja po osebnih uspehih, po sami karieri, tedaj izgubi njegovo delo vso idealno osnovo in etično upravičenost. Že spomini naših političnih delavcev odkrivajo malo nesebičnih podob, malo junaško etičnih boriteljev, malo človeško širokih družabnih delavcev. Boj za moč svoje skupine, stremljenje po uveljavljanju svoje individualnosti vodi vedno do neetičnih dejanj. »Oportunisto« pozna naša literatura že 60 let. Marsikak značaj se je v politiki pohabil, otopel za čast in vest. Največja etična nezmisljenost je poklicno javno delavstvo, ko res postane »delo za javni blagor« samo boljše vrste poklic, ko »možje po volji naroda« upravljajo priučene ideologije. Tak aktiven »mož po volji naroda« preokrene svojo ideologijo zdaj na desno zdaj na levo, njegov program je zdaj manj, pozneje spet bolj aktualen in vedno čaka — pripravljen za delo. Taki pasivni in aktivni »možje po volji naroda« izginejo, pa se spet pojavijo, utihnejo, pa se spet oglase, kakor je politično vreme. Premalo podarjamo resnico, da je javno delo samo varstvo duhovnih zakladov in narodnega imetja, ki ga sme opravljati samo tisti, kdor je sam dober, svoboden, čist, zdrav, zvest — zvest ne do svojega uspeha, ampak vse življenje, do smrti. Politika, to je boj za življenje naroda. Današnji svet pa se politiku že skoraj več ne čudi, če je spremenil svojo smer, skoraj že pozablja, da je politika zadeva človeka, značaja, njegove duhovne zrasti, ki je ne more spremeniti nobena slučajna sila. Politika ni aktivizem sam na sebi, niti ne samo zaupanje in zastopstvo skupnih

zadev, ampak urejevanje sveta tako, da se ohrani vse, kar je dobrega, da vse dobro raste in vse slabo odmrje. Gotovo ni politično delo nič metafizičnega, a kljub temu morajo biti v njem predvsem osnove tvornega duha, njegova pota morajo iti skozi sredo stvarstva; prva zahteva javnega delavca je ljubezen do ljudi in najvišja čednost široka modrost, s katero zna spoštovati vse raznolikosti in jih urediti do enotnosti, ker je škoda, da se izgubi tudi najmanjša vrednost življenja.

Na prvi pogled brez zveze s kulturnim življenjem se nam zdi delo gospodarja. Samo na sebi je gospodarsko delo predvsem delo za lastno blagostanje; treznost, varčnost, delavnost, podjetnost ohranjujejo in množe zasebno lastnino, dajejo posameznemu človeku moč in svobodo in če so vsa njegova dejanja v skladu s tako zvano trgovsko in pridobitveno moralo, niso etično oporečna. Vse to delo pa nikakor ne pozna čustev — rado otopi človeka in ga utesni v samo pridobitveno smer, da velikokrat izgubi razgled na skupnost sveta, da postane krivičen in nasilen, tak, kakor ga označuje slovenska modrost, ki pravi, da denar nima duše. Pa to je samo kapitalizem, ki se nam kaže oduren, kadar je mrtev in hladen, nevaren pa je, kadar začne segati v vse strani življenja, kadar zagospoduje nad družabnim redom in si skuša ukloniti tudi duhovno življenje — vodi nas v novo suženjstvo in novo mathuzianstvo. Na narodno kulturno življenje kapitalistično gospodarstvo samo ni nikoli blagodejno vplivalo, ker zatira duha, omejuje svobodno voljo in le kdaj in šele posredno postane tvorno — kot mecenatstvo. Tedaj pa zmaga v posameznikih vzgon duhovne tvornosti, ki navadno več ali manj prežene njih prvotne pridobitvene nagone. Zato gospodarstvo more biti pravično, smotreno in etično samo tedaj, kadar ureja vse materijelne vrednosti v splošni blagor. Etično gospodarstvo je predvsem ozdravljanje družbe in zato je v današnji družbi narodni gospodar tisti, ki ureja skupno gospodarstvo zato in tako, da postaja narod bolj in bolj neodvisen od tuje gospodarske pomoči, da je v svoji svobodi lahko srečen, ponosen in zaveden. Zato je delo narodnega gospodarja, ki se ni posvetil samo lastnemu blagostanju, ampak je svoje pridobitvene darove posvetil skupnemu blagostanju, in ki osvobaja človeka doma in v zunanjem svetu, v resnici najvišje etično delo. Toda tudi pri njem ne smemo pozabiti na čistost njegovih dejanj in na nevarnost, ki preti njegovemu značaju, da začne stremiti po moči in lastni koristi.

Izmed vseh treh upoštevanih zastopnikov javnega dela je narodni gospodar v največji nevarnosti, da se ali sam izneveri skupnosti ali pa da gospodarsko moč postavi v službo kakršnegakoli nasilja, zlasti tedaj, kadar pokliče na pomoč politiko, da uničuje gospodarstvo drugih.

I z vsega sledi, da etična vrednost javnega dela dobi svojo ceno v nesebičnem osebnem ustvarjanju tedaj, ako je sklenjeno s človeško čistostjo in usmerjeno v spoštovanje absolutnih zakonov, iz katerih izhaja namen stvarstva in s katerimi je človek neločljivo zvezan. Čim manj je javno delo zadeva osebnega ugodja, tem višja je njegova vrednost, čim večje so nevarnosti, ki mamijo delavca na neprava pota, tem bolj osebno zaslužno je delo; čim večji uspeh, tem večje priznanje. V tem oziru je delo duševnega delavca najmanj nevarno — toda kadar merimo njegovo kulturno vrednost in pomembnost, mu gre prav radi tega, ker je njegovo delo najbolj sklenjeno z absolutnimi zakoni, proo mesto. In če kdaj gre za antitezo duhovnega delavca nasproti gospodarskemu delavcu, je ta antiteza načelno pogrešena in smela, zakaj pri tem pozabljamo, da hočemo postavljati materijo nasproti duhu, ko je zmiselna antiteza mogoča samo med duhovnostjo in materialnostjo.

*

Te misli, ki so sicer vse samo splošne in v ničemer nove, niti ne sistematično urejene, imajo namen, poudariti vrednost duhovnega delavca med mnogoterimi drugimi podobami v javnem živiljenju; skušajo načelno ugotoviti njegovo pravico do zaslužnega imena in zglada za živiljenje. Same po sebi silijo pod pero tudi misli na današnji čas in zdi se mi, da ko smo odkrivali prvi spomenik Ivanu Cankarju, najčistejšemu našemu javnemu delavcu, smo z zadrego in plaho vestjo stali pred spominom tistega Slovenca, ki je za celo pravico in nepotvorjeno resnico živel in trpel. Ustvarjanje ni zbiranje in paberkovanje, ustvarjanje je suverena moč duha; samo previdno gospodarjenje in spretno igranje z materijo ni narodno delo. Le moč in oblast duha, izvirajoča iz globin stvarstva, je normativna, spretnost in zvestoba do dela le še čednost. Iz tega dalje sledi, da duhovni delavec mora čuti nad javnim delom kljub temu, da njegovi uspehi niso otipljivi in kljub temu, da svojim dejanjem navadno ne more dati tiste neposredne zgodovinske uspešnosti in tehtnosti, s katero se včasih ponaša politik, in kljub temu, da ne more pokazati tiste neposredne koristnosti, ki izvira n. pr. iz gospodarskega

dela. Prešeren ni bil politik niti gospodar in vendar so iz njegovega dela vzrastli temelji naše kulture. Telesno sta se uničila Prešeren in Cankar, a slovenska človečnost se je razrastla preko njune smrti in poveljučana živi. Za prepričano delo samo ene besede ni, besede — smrti. Zato naše človečnosti vse od prvih spominov pisane besede do Kreka in Cankarja, vsega dela, izvirajočega iz urejenosti stvarstva, ne moremo nikdar dovolj spoštovati in častiti.

In prav radi tega ne podcenjujmo tudi sociološke vrednosti duhovnega dela, kljub temu, da ne čutimo takoj njegove aktualnosti. Mislec nalaga misel na misel, dognanje na dognanje, odkritje na odkritje in prodira po samotnih potih do dna. In poet je v vsi svoji osnovi optimist, premika in dvoiga živiljenje in ga s svojo posebno korekturo odteguje materialnosti. Dajmo delavcu spet vero v njegovo delo!

Prizadevanje vseh treh tipov javnega živiljenja, ki smo jih opisali, pa stalno spremlja kritiku poklicnega javnega mnenja — v podobi časopisja. Kadar je ta kritika resnična in iskrena, podpira delavca, kadar je nepoštena ali plitva, greni in zastruplja delavca in družbo in pokvarjeno javno mnenje je večje zlo kot slabo javno dejanje. Javno mnenje si skuša osvojiti duševnega, političnega in gospodarskega delavca in če se mu ukloni, je izgubljen, kajti velik del zablod izvira iz ozirov na spremljivo javno mnenje.

Najčistejše ostane delo javnega delavca samo v sebi. Politični genij je bil sicer vedno tudi močan duhovni tvorec in gospodarski človek je bil kot trgovec prvi razširjevalec kulture. Vendar je kljub današnji zapletenosti in neorganičnosti družabnega živiljenja neprijetno, kadar sega eden izmed delavcev v področje drugega. Skoraj izmede, kakor kulturno uničevanje se slišijo besede, ki jih je l. 1922. izrekel Mussolini: »Mi brenkamo na vse strune na liri, igramo o sili in veri, o umetnosti in politiki.« Smešna je tudi čuvstvenost in literarna frazeologija v gospodarstvu, kakor se je zgodilo nedavno, ko se je gospodarsko razmišljanje končalo s poezijo: Kam, Gospod, pojde v prihodnjem razdobju naša pot itd. in ko je gospodarski slavnostni govornik hotel pokazati tudi svoje literarno znanje, je vpletel besede: Zastonj ne veli naš veliki pesnik O. Župančič (!), da je domovina kakor zdravje, ki ga šele pogrešamo, kadar ga nimamo. — Pustimo poezijo duhovni kulturi, narodnemu gospodarstvu skrb za naše blagostanje in politični delavec naj ne misli, da je le njegovo delo in njegovo gospodarstvo uspešna in edina uvaževanja vredna javna služba!